

Spoločnosť a postihnutí jedinci

■ Úspešná školská integrácia závisí na zmenách postojov spoločnosti ■ Najmenej akceptovanou skupinou sú mentálne retardovaní ■ Zviditeľňovanie postihnutých pomáha ich integrácii

V minulom roku ukončil kolektív pracovníkov Katedry psychológie a patopsychológie na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave grantovú úlohu "Postoje spoločnosti k postihnutým jedincom". Vedúcim kolektívu bol prof. PhDr. Ladislav Požár, CSc. a členmi PhDr. Miroslav Andreánsky, PhDr. V. Andreánska, CSc. a PhDr. Kvetoslava Vačková. Na úlohu sa formou diplomových prác podieľalo aj 14 študentov pedagogickej fakulty.

K skúmaniu postojov spoločnosti k postihnutým jedincom nás priviedla skutočnosť, že sa už i u nás, podobne ako vo väčšine vyspelých krajín, začína realizovať integrovaná príprava postihnutých. To znamená, že zmyslovo, telesne i mentálne postihnutí sa začínajú vzdelávať spolu so zdravými deťmi. Samozrejme, že integrovaná príprava nie je vhodná pre všetkých postihnutých. Časť z nich sa bude i naďalej vzdelávať v špeciálnych školách, pretože je to pre nich najvýhodnejšia forma prípravy. To je i jeden z výsledkov našej výskumnej úlohy.

Úspešná školská integrácia nebola v nijakej krajine možná bez vyriešenia celého radu problémov - pedagogických, psychologických, sociálno-psychologických, organizačných aj materiálnotechnických. Zo sociálno-psychologického hľadiska ide najmä o postoje spoločnosti k postihnutým, ktoré majú bezprostredný dopad na celkový rozvoj osobnosti postihnutého jedinca, ako aj na úspešnosť jeho školskej a sociálnej integrácie. Vo všetkých štátoch si školská integrácia vyžiadala značne dlhý čas, zvýšené organizačné úsilie a samozrejme, veľké finančné náklady. Nikde však nebola úspešná, dokiaľ sa nezmenili postoje spoločnosti. Spoločnosť treba skutočne na integráciu pripraviť. Práve preto sme začali tieto postoje skúmať s tým, že predpokladáme možnosť ich pozitívnych zmien.

Vypracovali sme sériu postojových škál pre rôzne populačné výbery. Išlo o rodičov postihnutých i nepostihnutých detí, učiteľov bežných i špeciálnych škôl, zamestnančov, robotníkov, o populáciu mestskú i dedinskú. Spolu sa výskumu zúčastnilo 760 dospelých, 600 zdravých a vyše 200 postihnutých žiakov. Zistili sme, že najmenej akceptovanou skupinou postihnutých sú mentálne retardovaní (52%), nevidiaci

(42%), nepočujúci (34%), potom nasledujú telesne postihnutí (19%) a napokon jedinci s chybami reči (14%), čo v podstate súhlasí s výsledkami v ostatných krajinách.

Ďalej sme zistili, že naša verejnosť je už pomerne dobre informovaná o postihnutých, čo platí tak o mužoch ako aj o ženách a deťoch. Deti vykazujú veľmi dobrý emocionálny vzťah k postihnutým (s malými výnimkami). Pokiaľ ide o konatívnu zložku postoja (vynaložiť úsilie, angažovať sa, niečo pre postihnutých reálne urobiť), potom je situácia rovnako priaznivá ako bola v roku 1985, kedy sme realizovali prvú sondou do tejto problematiky. Najaktívnejšie sa ukázali ženy. Pravdepodobne bude nutné zmeniť pretrvávajúci názor na mentalitu ženy, ktorá už nie je symbolom pasivity a hlbokých citov, ale sa v aktivite vyrovná mužom - ba niekedy ich aj predbieha. Boj s každodennými starosťami sa prejavil aj v jej zmýšľaní - chápe, že citmi akokoľvek priaznivými a hlbokými nič nevyrieši, že je potrebná reálna pomoc.

Potvrdilo sa naše očakávanie, že priaznivejšie postoje k postihnutým prejavuje dedinské obyvateľstvo v porovnaní s obyvateľstvom veľkých miest.

Od roku 1989 došlo v našej spoločnosti k istému pozitívnemu posunu v postojoch k postihnutým aj vďaka ich zviditeľňovaniu v masovokomunikačných prostriedkoch, v športe a čiastočne aj v politike. Celkovo však ešte stále nemožno tieto postoje považovať za optimálne. Ako potvrdil náš výskum, pretrváva u nás pomerne nízky spoločenský status postihnutých.

Naši učitelia nie sú dosiaľ na integráciu pripravení. Najmä starší učitelia (nad 40 rokov) odmietajú sa ďalej v tejto oblasti vzdelávať zrejme preto, že úspešná integrácia vyžaduje dlhodobé špeciálne školenie. O nutnosti ďalších pozitívnych posunov v postojoch k postihnutým svedčí fakt, že 20-25% ľudí považuje postihnutých z hľadiska ich ochorenia za nebezpečných, čo je výsledok pretrvávajúcich predsudkov. Takmer 60% rodičov pripúšťa, že by mali obavy o svoje dieťa v integrovanej triede. Žiadne obavy by nemalo len 24% rodičov, 41% rodičov vyjadruje súhlas so segregovanou výchovou a vzdelávaním. Naproti väčšina rodičov očakáva v prípade integrovanej prípravy protest učiteľov ZŠ a 46%

rodičov mentálne postihnutých detí očakáva protest a obavy zo strany ostatných rodičov.

Veľmi významné sú aj postoje spolužiakov, ktoré sme skúmali u žiakov 6., 7. a 8. ročníka ZŠ. Na otázku, či by daný žiak zostal v triede, ak tam bude postihnutý spolužiak, neboli odpovede jednoznačné. Záležalo od druhu postihnutia spolužiaka. Odpovede sme získali od 170 žiakov. Ak by bol v triede mentálne postihnutý spolužiak, nezostalo by 52% žiakov, ak by to bol nevidiaci, nezostalo by 42%, nepočujúci - 34%, telesne postihnutý 19% a ak by to bol spolužiak s chybou reči - nezostalo by 14%. Výsledky sú približne rovnaké ako v iných krajinách, kde sú taktiež najmenej akceptovaní mentálne retardovaní, nasledujú nevidiaci, nepočujúci a najpriaznivejšia situácia je u chybně hovoriacich.

Zaujímavý je aj vplyv niektorých demografických charakteristík, napríklad v závislosti od veľkosti bydliska. Mestá sú oveľa nepriaznivejšie naladené voči postihnutým ako malé dediny. Tento fakt nás ani tak neprekvapil, pretože dedina sa ukázala oveľa priaznivejšia aj v iných našich výskumoch, zameraných napríklad na výskyt čestnosti, nezištnosti a altruizmu.

Skutočnosť, že u nás vzťah k telesne postihnutým je pomerne priaznivý je zrejme daná tým, že sa s týmto druhom postihnutia ľudia v súčasnosti oveľa častejšie stretávajú. Najviac relácií v televízii, rozhlase aj v novinách je o telesne postihnutých, často sa diskutuje o probléme bezbariérovosti apod. Svedčí to však aj o tom, že toto "zviditeľňovanie" môže pozitívne ovplyvňovať postoje verejnosti.

Napokon sme zistili isté súvislosti medzi niektorými osobnostnými vlastnosťami a postojmi k postihnutým. Identifikovali sme niekoľko faktorov, ktoré s formovaním postojov k postihnutým súvisia. Vplyv majú vlastnosti ako svedomitosť-nesvedomitosť, bezprostrednosť-uzavretosť, sebastačnosť-závislosť od skupiny, stupeň nervozity dieťaťa, pričom čím podráždenejšie dieťa, tým nepriaznivejší postoj k postihnutému.

Podrobné výsledky výskumu sú k dispozícii na Katedre psychológie a patopsychológie Pedagogickej fakulty UK v Bratislave.

Prof. PhDr. L. Požár, CSc.